

in istis inferioribus; necessarium est quod corpus celeste dirigatur in finem sui motus per substantiam intellectualem, & per consequens inferiora corpora in proprios fines.

Sic igitur non est difficile videre qualiter naturalia corpora cognitione carentia moveantur, & agant propter finem. Tendunt enim in finem sicut directa in finem à substantia intelligente; per modum quo sagitta tendit ad signum directa à sagittante; sicut enim sagitta consequitur inclinationem ad signum, sive ad finem determinatum ex impulsione sagittantis; ita corpora naturalia consequuntur inclinationem in fines naturales ex moventibus naturalibus, ex quibus sortiantur suas formas, & virtutes, & motus. Unde etiam patet quod quodlibet opus naturæ est opus substantiæ intelligentis; nam effectus principalis attribuitur primo moventi dirigenti in finem quam instrumentis ab eo directis; & propter hoc operationes naturæ inveniuntur ordinate procedere ad finem, sicut operationes sapientis. Planum igitur fit quod ea etiam quæ cognitione carent, possunt operari propter finem, & appetere bonum naturali appetitu, & appetere divinam similitudinem, & propriam perfectionem. Non est autem differentia, sive hoc, sive illud dicatur: nam per hoc tendunt in suam perfectionem quod tendunt ad bonum; cum unumquodque intantum bonum sit, in quantum est perfectum. Secundum vero quod tendit ad hoc quod sit bonum, tendit in divinam similitudinem: Deo enim assimilatur aliquid in quantum bonum est: bonum autem hoc vel illud particulare habet quod sit appetibile, in quantum est similitudo primæ bonitatis. Propter hoc igitur tendit in proprium bonum, quia tendit in divinam similitudinem, & non è converso. Unde patet quod omnia appetunt divinam similitudinem quasi ultimum finem.

Bonum autem suum cujuslibet rei potest accipi multipliciter. Uno quidem modo secundum quod est ejus proprium ratione individui; & sic appetit animal suum bonum, cum appetit cibum, quo in esse conservatur. Alio modo secundum quod est ejus ratione speciei; & sic appetit proprium bonum animal, in quantum appetit generationem proles, & ejus nutritionem, vel si aliquid aliud operetur ad conservationem, vel defensionem individuorum suæ speciei. Tertio vero modo ratione generis; & sic appetit proprium bonum in causando agens æquivocum, sicut cælum. Quarto autem modo ratione similitudinis analogiæ principiorum ad suum principium; & sic Deus, qui est extra genus, propter suum bonum omnibus rebus dat esse.

Ex quo patet, quod quanto aliquid est perfectioris virtutis, & eminentius in gradu bonitatis, tanto appetitum boni communiorem habet, & magis in distantibus à se bonum querit, & operatur. Nam imperfecta ad solum bonum proprii individui tendunt, perfecta vero ad bonum speciei, perfectiora vero ad bonum generis; Deus autem, qui est perfectissimus in bonitate, ad bonum totius entis. Unde non immerito dicitur à quibusdam, quod bonum, in quantum hujusmodi, est diffusivum: quia quanto aliquid invenitur melius, tanto ad remotiora bonitatem suam diffundit. Et quia in quolibet genere quod est perfectissimum, est exemplar, & mensura omnium quæ sunt illius generis; oportet quod Deus, qui est in bonitate perfectissimus, & suam bonitatem communissime diffundens, in sua diffusionem sit exemplar omnium bonitatem diffundentium; in quantum enim unumquodque communius bonitatem diffun-

dit in alia, fit altior causa.

Hinc etiam patet quod unumquodque tendens ad hoc quod sit aliorum causa, tendit in divinam similitudinem, & nihilominus tendit in suum bonum. Non est ergo inconveniens, si motus corporum celestium, & actiones motorum eorum dicantur esse aliquantulum propter hæc corpora quæ generantur, & corrumpuntur; quæ sunt eis indigniora: non enim sunt propter hæc sicut propter ultimum finem; sed intendentes horum generationem, intendunt suum bonum, & divinam similitudinem tamquam ultimum finem.

CAPUT XXV.

Quod intelligere Deum, est finis omnis intellectualis substantiæ.

I. Part. quest. XXI. art. 3. & 1. 2. quest. 1. art. 7.

CUM autem omnes creaturæ, etiam intellectu carentes, ordinentur in Deum sicut in finem ultimum; ad hunc autem finem pertingant omnia, in quantum de similitudine ejus aliquid participant: intellectuales creaturæ aliquo specialiori modo ad ipsum pertingunt, scilicet per suam propriam operationem intelligendo ipsum: unde oportet quod hoc sit finis intellectualis creaturæ, scilicet intelligere Deum.

1. Ultimus enim finis cujuslibet rei est Deus, ut ostensum est cap. XVI. Intendit igitur unumquodque sicut ultimo fini Deo conjungi, quanto magis sibi possibile est. Vicinius autem conjungitur aliquid Deo per hoc quod ad ipsam substantiam ejus aliquo modo pertingit, quod magis fit dum aliquid quis cognoscit de divina substantia, quam dum consequitur ejus aliquam similitudinem. Substantia igitur intellectualis tendit in divinam cognitionem sicut in ultimum finem.

2. Item. Propria operatio cujuslibet rei est finis ejus, est enim secunda perfectio ipsius: unde quod ad propriam operationem bene se habet, dicitur virtuosum, & bonum. Intelligere autem est propria operatio substantiæ intellectualis. Ipsa igitur est finis ejus. Quod igitur est perfectissimum in hac operatione, hoc est ultimum finis, & precipue in operationibus quæ non ordinantur ad aliqua operata, sicut est intelligere, & sentire. Cum autem hujusmodi operationes ex objectis speciem recipiant, per quæ etiam cognoscuntur, oportet quod tanto sit perfectior aliqua istarum operationum, quanto ejus objectum est perfectius; & sic intelligere perfectissimum intelligibile, quod Deus est, est perfectissimum in genere hujus operationis quæ est intelligere. Cognoscere igitur Deum intelligendo, est ultimus finis cujuslibet intellectualis substantiæ.

Potest autem aliquis dicere, intellectualis quidem substantiæ ultimum finem consistere in intelligendo optimum intelligibile; non tamen illud quod est optimum intelligibile hujus vel illius intellectualis substantiæ, est optimum intelligibile simpliciter. Sed quanto aliqua intellectualis substantia est altior, tanto suum intelligibile optimum est altius; & ideo suprema intellectualis substantia creata habet pro intelligibili optimo id quod est optimum simpliciter: unde ejus felicitas erit in intelligendo Deum. Cujuslibet vero inferioris substantiæ intellectualis felicitas erit intelligere aliquod inferius intelligibile; quod est tamen altissimum eorum quæ ab ipsa intelliguntur. Et præ-

precipue intellectus humani videtur quod non sit intelligere optimum intelligibile simpliciter, propter ejus debilitatem: habet enim se ad cognoscendum illud quod est maxime cognoscibile, sicut oculus nocturæ ad Solem. Sed manifeste apparet quod finis cujuslibet substantiæ intellectualis etiam infimæ est intelligere Deum. Ostensum est enim supra cap. XVII. quod omnium entium ultimus finis, in quem tendunt, est Deus. Intellectus autem humanus, etsi sit infimus in ordine intellectualium substantiarum, est tamen superior omnibus intellectu carentibus. Cum ergo nobilioris substantiæ non sit ignobilior finis, erit etiam intellectus humani finis ipse Deus. Unumquodque autem intelligens consequitur suum finem ultimum per hoc quod ipsum intelligit, ut ostensum est. Intelligendo igitur pertingit intellectus humanus ad Deum sicut ad finem.

3. Adhuc. Sicut res intellectu carentes tendunt in Deum sicut in finem per viam assimilationis; ita substantiæ intellectuales per viam cognitionis, ut ex prædictis patet. Res autem intellectu carentes etsi tendant in similitudinem proximorum agentium, non tamen ibi quiescit naturæ intentio, sed habet pro fine assimilationem ad summum bonum, ut ex dictis patet, etsi imperfectissime ad hanc similitudinem possint pertingere. Intellectus igitur, quantumcumque modicum possit de divina cognitione percipere, illud erit sibi pro ultimo fine magis quam perfecta cognitio inferiorum intelligibilium.

4. Amplius. Unumquodque maxime desiderat suum ultimum finem. Intellectus autem humanus magis desiderat, & amat, & delectatur in cognitione divinorum, quamvis modicum quid de illis percipere possit, quam in perfecta cognitione quam habet de rebus infimis. Est igitur ultimus finis hominis intelligere quoquo modo Deum.

5. Adhuc. Unumquodque tendit in divinam similitudinem sicut in proprium finem. Illud igitur per quod unumquodque maxime Deo assimilatur, est ultimus finis ejus. Deo autem assimilatur maxime creatura intellectualis per hoc quod intellectualis est: hanc enim similitudinem habet præ cæteris creaturis, & hoc includit omnes alias: in genere autem hujus similitudinis magis assimilatur Deo secundum quod intelligit actu, quam secundum quod intelligit in habitu, vel potentia, quia Deus semper actu intelligens est, ut in primo Libro cap. LV. probatum est: & in hoc quod intelligit actu, maxime assimilatur Deo secundum quod intelligit ipsum Deum, nam ipse Deus intelligendo se, intelligit omnia alia, ut in primo Libro cap. XLV. probatum est. Intelligere igitur Deum est ultimus finis omnis intellectualis substantiæ.

6. Item. Quod est tantum propter aliud diligibile, est propter illud quod est tantum propter se diligibile: non enim est abire in infinitum in appetitu naturæ, quia desiderium naturæ frustraretur, cum non sit possibile pertransire infinita. Omnes autem scientiæ, & artes, & potentia præctica sunt tantum propter aliud diligibile: nam in eis finis non est scire, sed operari. Scientiæ autem speculative sunt propter se ipsas diligibiles, nam finis earum est ipsum scire; nec invenitur aliqua actio in rebus humanis quæ non ordinetur ad alium finem nisi consideratio speculativa: nam etiam ipsæ actiones ludicræ, quæ videntur absque fine fieri, habent aliquem finem debitum, scilicet ut per eas quodammodo mente relevati, magis simus postmodum potentes ad studiosas operationes; alias esset semper ludendum, si ludus præ-

ter se quæreretur, quod est inconveniens. Ordinantur igitur artes præctice ad speculative, & similiter omnis humana operatio ad speculationem intellectus sicut ad finem. In omnibus autem scientiis, & artibus ordinatis, ad illam videtur pertinere ultimus finis quæ est præceptiva, & architectonica aliarum; sicut ars gubernatoria, ad quam pertinet finis navis, qui est usus ipsius, est architectonica, & præceptiva respectu navisfactivæ. Hoc autem modo se habet Philosophia prima ad alias scientiæ speculative: nam ab ipsa omnes alia dependent, utpote ab ipsa accipientes sua principia, & directionem contra negantes principia; ipsaque prima Philosophia tota ordinatur ad Dei cognitionem sicut ad ultimum finem, unde & scientia divina nominatur. Est ergo cognitio divina finis ultimus omnis humanæ cognitionis, & operationis.

7. Adhuc. In omnibus agentibus, & moventibus ordinatis oportet quod finis primi agentis, & motoris sit ultimus finis omnium, sicut finis ducis exercitus est finis omnium sub eo militantium. Inter omnes autem hominis partes, intellectus invenitur superior motor: nam intellectus movet appetitum, proponendo ei suum objectum; appetitus autem intellectivus, qui est voluntas, movet appetitus sensitivos, qui sunt irascibilis, & concupiscibilis, unde & concupiscentiæ non obedimus, nisi voluntatis imperium adsit; appetitus autem sensitivus, adveniēte consensu voluntatis, movet jam corpus. Finis igitur intellectus, est finis omnium actionum humanarum. Finis autem, & bonum intellectus est verum, & per consequens ultimus finis, primum verum. Est igitur ultimus finis totius hominis, & omnium operationum, & desideriorum ejus, cognoscere primum verum, quod est Deus.

8. Amplius. Naturaliter inest omnibus hominibus desiderium cognoscendi causas eorum quæ videntur: unde propter admirationem eorum quæ videbantur, quorum causæ latebant, homines primo philosophari cœperunt; invenientes autem causas quiescebant. Nec sistit inquisitio quousque perveniat ad primam causam; & tunc perfecte nos scire arbitramur quando primam causam cognoscimus. Desiderat igitur homo naturaliter cognoscere primam causam quasi ultimum finem. Prima autem omnium causa Deus est. Est igitur ultimus finis hominis cognoscere Deum.

9. Præterea. Cujuslibet effectus cogniti, naturaliter homo causam scire desiderat. Intellectus autem humanus cognoscit ens universale. Desiderat igitur naturaliter cognoscere causam ejus, quæ solum Deus est, ut in secundo Libro cap. XV. probatum est. Non est autem aliquis assectus finem ultimum quousque naturale desiderium quiescat. Non sufficit igitur ad felicitatem humanam, quæ est ultimus finis, qualicumque intelligibilis cognitio, nisi divina cognitio adsit, quæ naturale desiderium quietet sicut ultimus finis. Est igitur ultimus finis hominis ipsa Dei cognitio.

10. Amplius. Corpus quod naturali appetitu tendit in suum ubi, tanto vehementius, & velocius movetur, quanto magis appropinquat fini: unde probat Aristoteles in I. de celo text. comm. XLV. quod motus naturalis rectus non potest esse ad infinitum, quia non magis moveretur postea quam prius. Quod igitur vehementius in aliquid tendit posteaquam prius, non movetur ad infinitum, sed ad aliquid determinatum tendit. Hoc autem invenimus in desiderio sciendi: quanto enim aliquis plura scit, tanto majori desiderio affectat scire. Tendit igitur desiderium

rium naturale hominis in sciendo ad aliquem determinatum finem. Hoc autem non potest esse aliud quam nobilissimum scibile, quod Deus est. Est igitur cognitio divina finis ultimus hominis. Ultimus autem finis hominis, & cujuslibet intellectualis substantiæ, felicitas, sive beatitudo nominatur: hoc enim est quod omnis substantia intellectualis desiderat tamquam ultimum finem, & propter se tantum. Est igitur beatitudo & felicitas ultima cujuslibet substantiæ intellectualis cognoscere Deum.

Hinc est quod dicitur Matth. v. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*: & Joan. xvii. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum*. Huic etiam sententiæ Aristoteles in ult. Eth. cap. x. concordat, ubi ultimam hominis felicitatem dicit esse speculativam quantum ad speculationem optimi speculabilis.

CAPUT XXVI.

Quod felicitas in actu voluntatis non consistit.

I. 2. quæst. 111. art. 4.

Quia vero intellectualis substantia sua operatione pertingit ad Deum non solum intelligendo, sed per actum etiam voluntatis desiderando, & amando ipsum, & in ipso delectationem habendo; potest alicui videri quod ultimus finis, & ultima hominis felicitas non sit in cognoscendo Deum, sed magis in amando, vel aliquo alio actu voluntatis se habendo ad ipsum; præcipue cum objectum voluntatis sit bonum, quod habet rationem finis; verum autem quod est objectum intellectus, non habet rationem finis, nisi in quantum & ipse est bonum. Unde non videtur homo consequi ultimum finem per actum intellectus, sed magis per actum voluntatis.

2. Præterea. Ultima perfectio operationis est delectatio, quæ perficit operationem, sicut pulchritudo juventutem, ut in X. Ethic. cap. iv. Philosophus dicit. Si igitur perfecta operatio est ultimus finis, videtur quod ultimus finis magis sit secundum operationem voluntatis quam intellectus.

3. Adhuc. Delectatio videtur ita propter se desiderari, quod nunquam propter aliud: stultum enim est querere ab aliquo quare velit delectari. Hæc autem est conditio ultimi finis, ut scilicet propter se queratur. Est igitur ultimus finis magis in operatione voluntatis quam intellectus, ut videtur.

4. Item. In appetitu ultimi finis maxime omnes concordant, cum sit naturalis. Plures autem querunt delectationem quam cognitionem. Magis igitur videtur esse finis delectatio quam cognitio.

5. Amplius. Voluntas videtur esse altior potentia quam intellectus, nam voluntas movet intellectum ad finem: intellectus enim actu considerat quæ habitum tenet, cum aliquis voluerit. Actio igitur voluntatis videtur nobilior quam actio intellectus. Magis igitur videtur ultimus finis, quæ est beatitudo, consistere in actu voluntatis quam in actu intellectus.

Hoc autem esse impossibile manifeste ostenditur. 1. Cum enim beatitudo sit proprium bonum intellectualis naturæ, oportet quod secundum id intellectuali naturæ conveniat quod est sibi proprium. Appetitus autem non est proprium intellectualis naturæ, sed omnibus rebus inest, licet sit diversimode in diversis; quæ tamen diversitas procedit ex hoc quod res diversimode se habent ad cognitionem: ex quæ

enim omnino cognitione carent, habent appetitum naturalem tantum; quæ vero habent cognitionem sensitivam, & appetitum sensibilem habent, sub quo irascibilis, & concupiscibilis continentur; quæ vero habent cognitionem intellectivam, & appetitum cognitioni proportionatum habent, scilicet voluntatem. Voluntas igitur, secundum quod est appetitus, non est proprium intellectualis naturæ, sed solum secundum quod ab intellectu dependet. Intellectus autem secundum se proprius est intellectuali naturæ. Beatitudo igitur, vel felicitas in actu intellectus consistit substantialiter, & principaliter magis quam in actu voluntatis.

2. Adhuc. In omnibus potentiis quæ moventur à suis objectis, objecta sunt naturaliter priora actibus illarum potentiarum, sicut motor naturaliter prior est quam moveri ipsius mobilis. Talis autem potentia est voluntas, appetibile enim movet appetitum. Objectum igitur voluntatis est prius naturaliter quam actus ejus. Primum igitur objectum præcedit omnem actum ipsius. Non potest ergo actus voluntatis primum volitum esse. Hoc autem est ultimus finis, quæ est beatitudo. Impossibile est igitur quod beatitudo, sive felicitas sit ipse actus voluntatis.

3. Præterea. In omnibus potentiis quæ possunt converti in suos actus, prius oportet quod actus illius potentiæ feratur in objectum aliquod, & postmodum feratur in suum actum. Si enim intellectus intelligit se intelligere, prius oportet ponere quod intelligat rem aliquam, & consequenter quod intelligat se intelligere: nam ipsum intelligere quod intellectus intelligit, alicujus objecti est: unde oportet quod vel procedatur in infinitum, vel si est devenire ad primum intellectum, hoc non erit ipsum intelligere, sed aliqua res intelligibilis. Similiter oportet quod primum volitum non sit ipsum velle, sed aliquod aliud bonum. Primum autem volitum intellectualis naturæ est ipsa beatitudo, sive felicitas, nam propter hoc voluntas querit quæcumque voluit. Impossibile est igitur felicitatem essentialiter in actu voluntatis consistere.

4. Amplius. Unumquodque secundum ea quæ constituunt substantiam ejus, habet naturæ suæ virtutem: differt enim verus homo à picto per ea quæ substantiam hominis constituunt. Vera autem beatitudo non differt à falsa secundum actum voluntatis: nam eodem modo se habet voluntas in desiderando, vel amando, vel delectando, quidquid sit illud quod sibi proponitur ut summum bonum, sive vere, sive falso. Utrum autem vere sit summum bonum quod ut tale proponitur, vel falso, hoc differt ex parte intellectus. Beatitudo igitur, sive felicitas, in intellectu essentialiter magis quam in actu voluntatis consistit.

5. Item. Si aliquis actus voluntatis esset ipsa felicitas, hic actus esset aut desiderare, aut amare, aut delectari. Impossibile est autem quod desiderare sit ultimus finis: est enim desiderium, secundum quod voluntas tendit in id quod nondum habet: hoc autem contrariatur rationi ultimi finis. Amare etiam non potest esse ultimus finis: amatur enim bonum non solum quando habetur, sed etiam quando non habetur: ex amore enim est quod non habitum desiderio queratur; & si amor jam habiti perfectior sit, hoc causatur ex hoc quod bonum habetur amarum. Aliud est igitur habere bonum, quod est finis, quam amare, quod ante habere est imperfectum, post habere perfectum. Similiter autem nec delectatio est ultimus

finis. Ipsum enim habere bonum, causa est delectationis, vel dum bonum nunc habitum sentimus, vel dum prius habitum memoramus, vel dum in futuro habendum speramus. Non est igitur delectatio ultimus finis. Nullus ergo actus voluntatis potest esse substantialiter ipsa felicitas.

6. Adhuc. Si delectatio esset ultimus finis, ipsa secundum se ipsam esset appetenda. Hoc autem est falsum: refert enim quæ delectatio appetatur ex eo ad quod consequitur delectatio: nam delectatio quæ consequitur bonas, & appetendas operationes, bona est, & appetenda; quæ autem malas, mala est, & fugienda. Habet igitur quod sit bona, & appetenda ex alio. Non est igitur ipsa ultimus finis, quod est felicitas.

7. Adhuc. Rectus ordo rerum convenit cum ordine naturæ: nam res naturales ordinantur in suum finem absque errore. In naturalibus autem est delectatio propter operationem, & non è converso: videmus enim quod natura illis operationibus animalium delectationem apposit quæ sunt manifeste ad fines necessarios ordinata, sicut in usu ciborum, qui ordinatur ad conservationem individui, & in usu venerorum, qui ordinatur ad conservationem speciei: nisi enim adesset delectatio, animalia à prædictis usibus necessariis abstinerent. Impossibile ergo est quod delectatio sit ultimus finis.

8. Item. Delectatio nihil aliud esse videtur quam quietatio voluntatis in aliquo bono convenienti, sicut desiderium est inclinatio voluntatis in aliquod bonum consequendum. Sicut autem homo per voluntatem inclinatur in finem, & quietatur in illo; ita corpora naturalia habent inclinationes naturales in fines proprios, quæ quidem quietantur fine jam adepto. Ridiculum autem est dicere, quod finis motus corporis gravis non sit esse in loco proprio, sed quietatio inclinationis qua in hoc tendebat. Si enim hoc principaliter natura intenderet ut inclinatio quietaretur, non daret eam; dat autem eam ut per hoc in locum proprium tendat: quo consecuto quasi fine, sequitur inclinationis quietatio, & sic quietatio talis non est finis, sed concomitans finem. Nec igitur delectatio est finis ultimus, sed concomitans ipsum. Multo igitur magis nec aliquis voluntatis actus est felicitas.

9. Adhuc. Si alicujus rei sit aliqua res exterior finis, illa operatio diceretur esse finis ultimus, per quam primo consequitur rem illam, sicut de his quibus pecunia est finis, dicitur etiam possidere pecuniam ut finem non autem amare, neque concupiscere. Finis autem ultimus substantiæ intellectualis est Deus. Illa igitur operatio hominis est substantialiter ejus beatitudo, vel felicitas, per quam primo attingit ad Deum. Hoc autem est intelligere: nam velle non possumus quod non intelligimus. Est igitur ultima felicitas hominis in cognoscendo Deum per intellectum substantialiter, & non in actu voluntatis.

Jam igitur per ea quæ dicta sunt, patet solutio in contrarium objectorum. Non enim si felicitas per hoc quod habet rationem summi boni, est objectum voluntatis, propter hoc necesse est quod sit substantialiter ipse actus voluntatis, ut prima ratio procedebat; immo ex hoc ipso quod est primum objectum, sequitur quod non sit actus ejus, ut ex dictis apparet.

Nec etiam oportet quod omne id quo res quocumque modo perficitur, sit finis illius rei, sicut secunda ratio procedebat. Est enim aliquid perfectio alicujus dupliciter: uno modo ut habentis jam speciem; alio modo ut ad speciem habendam; sicut perfectio do-

mus; secundum quod jam habet speciem, est id ad quod species domus ordinatur, scilicet habitatio; non enim domus fieret nisi propter hoc, unde & in diffinitione domus oportet hoc poni, si debeat diffinitio esse perfecta. Perfectio vero ad speciem domus, est tam id quod ordinatur ad speciem constituendam, sicut principia substantialia ipsius, quam id quod ordinatur ad speciei conservationem, sicut appodiacula quæ fiunt ad sustentationem domus, quam etiam illa quæ faciunt ad hoc quod usus domus sit convenientior, sicut pulchritudo domus. Illud igitur quod est perfectio rei secundum quod jam habet speciem, est finis ipsius, ut habitatio est finis domus. Et similiter propria operatio cujuslibet rei, quæ est quasi usus ejus, est finis ipsius. Quæ autem sunt perfectiones rei ad speciem, non sunt finis rei, immo res est finis ipsarum: materia enim, & forma sunt propter speciem: licet enim forma sit finis generationis, non tamen est finis jam generati, & speciem habentis; immo ad hoc queritur forma ut species sit completa. Similiter conservantia rem in sua specie, ut sanitas, & vis nutritiva, licet perficiant animal, non tamen sunt finis animalis, sed magis è converso. Ea etiam quibus aptatur res ad proprias operationes speciei perficiendas, & ad debitum finem congruentius consequendum, non sunt finis rei, sed magis è converso; sicut pulchritudo hominis, & robor corporis, & alia hujusmodi, de quibus dicit Philosophus in I. Ethic. cap. xiii. quod organice deserviunt felicitati. Delectatio autem est perfectio operationis, non ita quod ad ipsam ordinetur operatio secundum suam speciem, sed ordinatur ad alios fines, sicut comestio ordinatur ad conservationem individui; sed est similis perfectioni quæ ordinatur ad speciem rei: nam propter delectationem attentius, & decentius operatio insisimus in qua delectamur: unde in X. Ethic. cap. iv. Philosophus dicit, quod delectatio perficit operationem, sicut decor juventutem: qui quidem est propter eum cui est juvenus, & non è converso.

Neque autem quod delectationem non propter aliud volunt homines, sed propter se ipsam, est sufficiens signum quod delectatio sit ultimus finis, sicut tertiario concludebat. Nam delectatio etsi non sit ultimus finis, est tamen ultimum finem concomitans, quum ex adeptione finis delectatio consurgat.

Non autem plures querunt delectationem quæ est in cognoscendo, quam cognitionem; sed plures sunt qui querunt delectationes sensibiles quam cognitionem intellectus, & delectationem ipsam consequentem: quia ea quæ exterius sunt, magis nota pluribus existunt, eo quod à sensibilibus incipit humana cognitio.

Quod autem quinta ratio proponit, voluntatem esse altiorum intellectu quasi ejus motivam, falsum esse manifestum est. Nam primo & per se intellectus movet voluntatem. Voluntas enim, in quantum hujusmodi, movetur à suo objecto, quod est bonum apprehensum; voluntas autem movet intellectum quasi per accidens, in quantum scilicet intelligere ipsum apprehenditur ut bonum, & sic desideratur à voluntate; ex quo sequitur quod intellectus actu intelligit, & in hoc ipso voluntatem præcedit. Numquam enim voluntas desideraret intelligere, nisi prius intellectus ipsum intelligere apprehenderet ut bonum. Et iterum voluntas movet intellectum ad operandum in actu per modum quo agens movere dicitur; intellectus autem voluntatem per modum quo finis movet: nam bonum intellectum est finis voluntatis; agens autem est posterior in movendo quam finis, nam